

worden gehoord en gehoorzaamd, en dat dit ook metterdaad mogelijk is binnen het kader en het bestek van staats-, maatschappij-, politieke bouwsels.

Vraag dr Eykman eens, hoe hij het bedoelt, als je hem tegenkomt?

Zou hij zeggen: ja, heusch, die tradities zijn voor mij de verbindingsschakel, en de Zwijger, en Luther, en zoo, zeg hem dan, als je 't niet onbescheiden vindt (en ik verdenk jou van die misvatting niet) dat die grondslag wankel is. Dan zouden de Joden anders moeten „bouwen” dan wij? De Zoeloe's ook? We zouden dan de mohammedanen met rust moeten laten in onze zending? En deze onbeschermd? (à la Mussert?)

Zou dr Eykman daarentegen verklaren: neen, maar het Woord van Jezus Christus, in den bijbel, is een fundament, waarop je een concreet-nederlandschen politieken, socialen, economischen optrek kunt doen „steunen”, echt steunen, wel, vraag hem dan, of hij niet beter van Miskotte afscheid nemen kan, en eens hardop zeggen, dat de christelijke politiek van Colijn's theorie, althans van diens theoretisch verlangen (wij blijven bescheiden) toch heusch goeden zin heeft, en goede sier, óók in dezen dr Eykman benauwendende tijd? Dan kun je zelfs Judas nog scherper taxeren dan dr Eykman het hierboven deed; Judas is alsdan geen „koning der verraders”, doch verrader van een bepaalde evangelie, verrader dus ook van een zeer bepaalde tragedie; en dan is verrader niet maar wie in den volksmond als zoodanig aangewezen wordt, maar ook wie een anderen Messias wil, dan Paulus en de „aanpasser” Petrus. Het verschil tusschen Petrus—Paulus ter eener, en Judas ter anderzijde lag niet hierin, dat de één op den Messias niet wilde „bouwen”, en de ander wel, maar dat de één dit, en de ander wat anders Hem wilde zien bouwen. Dat er op Hem historisch gebouwd moest en kon worden, en dat hij anders geen messias was, dáárin waren ze het samen gloeiend eens. Ja, gloeiend: dat woord is maar geen oratorie dezen keer.

Een bekeering?

In elk geval een verduidelijking: als de barthianen het eerste woord spreken in dezen ellendigen tijd, dan komen ze toch weer naar het standpunt van Colijn—Schilder en de andere „Kuyperianen” toe. Ze kunnen 't ook niet laten, als ze nog iets willen redden van wat ook door hun theologie bedorven en uiteengeslagen is.

Paulus in 1 Cor. 3:11. En Eykman. En Colijn. En het driemanschap.

En Barth, wou je vragen?

Och Barth heeft nog pas geschreven, dat op den grondslag van 1 Cor. 3:11 alleen maar in hope gebouwd worden kan: gar nicht anders, als in der Art, im Modus der Hoffnung. Dat beteekent bij hem: niet historisch. Niet zóó, dat je kunt zeggen: ik heb tenminste iets bereikt, dat de Opgestane Heer goed vindt, en bewaart tot op Zijn dag en daarna, al moet hij het dan ook zuiveren en volmaken.

Je ziet, dat Barth er nog niet aan toe is, dr Eykman gelijk te geven. Tot onderscheiden fundamentleggers à la Kuyper—Colijn—Fabius—Groen etc. knikt hij nog maar altijd: neen: war dabei 1 Kor. 3, 11 nun wirklich bedacht?

Mocht je dr Eykman niet te spreken kunnen krijgen, troost je dan in elk geval maar met deze gedachte, dat je, om voor ons berooide volk iets goeds te kunnen zijn, goed antirevolutionair moet wezen. Verdiept, bekeerd, gesterkt, van allerlei ballast bevrijd? Best mogelijk. Maar dan toch antirevolutionair, en kerkelijk-gereformeerd, ook al met al die toevoegselen van daarnet erbij. Houd vast, dat het barthianisme ettelijken heeft losgeweekt van hun vroegere politieke partij. Ze voelden zich, vrij de een, geslagen de ander, belast, opgelucht, de derde, vierde. Een enkele vertoonde ook wel een tikje *dédain* in z'n gelaat, toen hij de deur passeerde. Ik zie er heel wat, met name onder de barthiaansch-christelijk-democraten, die vandaag een beetje beteuterd staan te kijken: de wind is niet in de zeilen. Anderen zijn aan 't jubelen: grooote overwinning (van de N.S.B., zegt dr v. d. Vaart Smit). Maar wij samen zullen maar voortgaan in 't oude spoor. Hopen we, dat we het nóg beter doen. Wij willen niet met leedvermaak zien, dat óók onder de uit onze gelederen weggevoerden barthianen op 't oogenblik de oorlog om de macht in vollen omgang is; de marxistisch opgetuigde christen-democraten van ds Buskes onder de hiel van de N.S.B.-ers, waar immers óók verscheiden barthianen onder zitten. Want wij willen nooit profiteren van het recht van den sterkste. Die hééft geen recht. Er is alleen maar een recht van God. In zijn naam, en noch in naam van „het” recht, noch in naam van „de” kracht, willen wij „altoos recht doen in 't gericht”, wanneer het heet: „land en volk was in verval, maar zijn pijlers stelde ik vast tegen woed' en overlát”.

O, wee, mijn briefje is te lang geworden. Maar 't was verleden week te kort... aanpassen maar.

Groet dr Colijn van me bij gelegenheid. Als steeds,

t.t.,
ADOLPHUS VENATOR.

ADRESVERANDERINGEN.

Mogen we onzen abonné's vriendelijk verzoeken, hun adresveranderingen tijdig in te zenden? Wanneer deze na Woensdagmorgen in ons bezit komen, kan de adresband van diezelfde week niet meer veranderd worden, en bestaat er groote kans, dat het nummer niet (of niet tijdig) in het bezit van den geadresseerde komt.

DE ADMINISTRATIE.

LITERATUUR EN KUNST

Marnix van St. Aldegonde 1540—1598.

III.

Twee uittalingen van Marnix zelf typeeren volledig zijn werkzaamheid als halsvriend en medestrijder van Vader Willem, in haar evidente breedheid en in haar niet altijd even strakke beperking.

Kernachtig juist heeft hij getuigd: „... alsoe ick in alle getrouwicheit met zijne Excellentie het scherpste van de spitze hebbe helpen nae mijn vermogen afhijten”.

Als we dat lezen, zien we hem als staatsman, diplomaat, magistraat, pamfletist, redenaar, ontcijferaar van Spaansche codes, krijgsman.

In zijn willen sterker dan de Prins, beïnvloedt hij dezen zóó zeer, dat hij zich bijna in alles naar zijn raad schikt.

De beperking van zijn streven ligt in deze andere uiting: „... hebbende dit eenig doel, het behoud van de Kerken Gods”.

Het Woord, de Kerk, dáárop is voor hem de strijd allereerst, en telkens, wanneer zijn levensgang zeer moeilijk wordt, alléén, gericht. Dan zet hij niets op het spel voor de bevrijding der Nederlanden, maar eischt toch met onverbidelijke strengheid vrijheid van godsdienst.

De vijand acht hem dan ook een doortrapten ketter, met een duivelschen geest bezield. Requiesens wil hem levend verbranden. Don Juan is zijn doodsvijand. Parma wil hem lijmen met zeer rijke belooningen, maar vindt hem niet baatzuchtig, „alleen uiterst hardnekkig aan zijn geloofsbegrippen verkleefd”.

Voor de Kerk doet hij al aanstonds prachtig werk door de vluchtelingengemeente te mobiliseeren voor de Synode te Embden (1571), die, nu de éénheidspogingen van het Convent van Wezel schipbreuk hebben geleden op de felle oppositie der Luthersechen, geheel in zijn geest het kerkverband hier te lande op een beslist calvinistischen grondslag plaatst door een bindende geloofsbelijdenis en kerkinrichting. Daarmee is in Holland en Zeeland het Calvinisme gestabiliseerd, en zijn tevens de grondslagen gelegd voor een Kerk, waarmee zich straks de nieuwe Staat verbinden zal.

Ook tot een anderen dienst aan de Kerk zet Marnix zich, op synodaal verzoek: het schrijven van een historie van de Reformatie in de Nederlanden; maar libertijnsch verzet verhindert de voltooiing. „De dienaren (is predikanten) behoren eer naerstlich te studeren om 't volck te leeren, dan bij de huizen om te loopen en de vragen naer 't geen datter gebeurt es”, zoo redeneert er één, in casu de Leidsche magistraat.

Inzake het verzetsrecht trekt Marnix één lijn met den Prins. Op de Dordtsche Statenvergadering van 1572, waar dit officieel wordt geproclameerd, is hij als diens vertegenwoordiger aanwezig. In 1574, in Spaansche gevangenschap, twijfelt hij wel aan de rechtvaardigheid van de zaak van den opstand, en wil hij vrede, en ballingschap-omhel-woord, liever dan dezen oorlog, — maar die inzinking duurt kort.

Den nood van zijn leven en dien van zijn tijd niet vergetend, zien we hem, ook als staatsman, naast en tegenover den Prins, als getuige van het Woord.

Tegenover Oranje handhaaft hij de kerkelijke tucht en weigert hij beslist, de godsdienstige vredegraagzaamheid, waarop beiden de zelfstandigheid der Vereenigde Nederlanden willen fundeeren, uit te breiden tot de spiritualisten, de geestdrijvers. Den Roomschen, die hij zoo fel bestreden heeft, en ook in geschrifte bestrijden blijft, kent ook hij volledige vrijheid van godsdienst toe. Maar de geestdrijverij der valsche mystiek onderkent hij scherp als de gevaarlijkste tegenstandster van de Reformatie. Den strijd daartegen voert hij, laster en hoon ten spijt, met taaië volharding, tot aan zijn dood. Die strijd stempelt in zijn consequenties, Marnix' leven.

De Prins, en velen met hem, verwachten er „magtige afbreuk van de kerken”, „een nieuwe Monnikerij”, „een nieuwe heerschappij en jok van kerkelijke jurisdictie” van. Marnix volhardt en geeft zich alle moeite „om te doen gelooven, dat hij niets bestrijdt, noch verdoemt, dan 't geen des Heeren wet, in Zijn Woord voorgeschreven, verdoemt, en in de rest Christelijke vrijheid gebruikt”. In 1576 voor de Kerk in dezen optredend bij Oranje, krijgt hij een scherp, afwijzend, antwoord. In 1577 schrijft hij wel een verhandeling tegen een verwerper van den kinderdoop, maar tot uitgave van zijn geschrift tegen de Wederdoopers komt hij niet. In 1580 verlangt hij van anderen een dergelijk werk. Een jaar later vraagt de nationale synode te Middelburg hem, eigen werk toch te voltooien. Men wil blijkbaar front maken tegen het standpunt van den Prins. Toch gaat Marnix pas in 1595 tot publicatie over. Dan verschijnt zijn „Ondersoekinghe en de grondelyche Wederlegginghe der Geestdrijvische Leere”.

Heeft hij de algenoegzaamheid van het Woord verdedigd tegenover de Roomschen, hier verdedigt hij de onmisbaarheid van het Woord tegenover de spiritualisten, die het inwendige woord, de innerlijke verlichting van den geloovige door Gods geest, de hoogste openbaring achten, Kerk en Staat ondermijnen en de wettige Overheid negeeren. Nieuwe laster is zijn loon. Men noemt hem ketterjager en zoekt zijn heil in een aantastend twistgeschrift. Vlak voor zijn dood nog verdedigt Marnix zich. Hij heeft er bij de herinnering aan al den laster, zijn laatste krachten mee verteerd. Een nieuwe Inquisitie begeert hij niet. Slechts gezonde Schriftverklaring, en placaten tegen de ergste libertijnsche geschriften. Halsrecht alleen, indien de Doopers in politiek en sociaal fanatisme weer zouden vervallen tot Munstersche practijken. Eerste voorwaarde blijft het argumenteeren en overreden uit een zorgvuldig uitgelegden Bijbel. De „Ondersoekinghe” besluit dan ook met een stuk hermeneutiek, dat ook los van het geheel, in latijnsche en duit-sche vertaling, zijn weg nog vinden gaat.

Staat Marnix in dezen strijd alleen, in groote zelfverloochening voert hij, nu samen met den Prins, in wezen denzelfden strijd tegen de door doopersche invloeden misleide Calvinisten, die hun beider levensideaal verstooren gaan door verzet tegen hun godsdienstige tolerantie en francophile politiek.

De Pacificatie van Gent brengt in 1576 de vereeniging van alle Nederlanden, niet den godsdienstvrede. Ze is tot stand kunnen komen, doordat Marnix door het ontcijferen van brieven den vijand geheime plannen ontfutseld heeft. Nu een reeks anonyme pamfletten geschreven te hebben tegen het veld winnend *défaitisme*, opent hij nu een tweede serie, tegen Don Juans beide idealen: instandhouding van het Katholicisme in de Nederlanden en herstel van het koninklijk gezag aldaar. En hier is niet de Prins, maar Marnix zelf de leidende figuur. Maar in de stad zelf, waar de Pacificatie tot stand is gekomen, groeit een campagne tegen de Bevreddiging, wanneer die bij de op initiatief van Marnix gesloten tweede Unie van Brussel (eind '77) een duidelijke zwenking ten gunste van de Calvinisten heeft gekregen door het besluit, dat de aanhangers van den ouden en die van den nieuwen godsdienst elkander zullen beschermen. Onder aanvoering van Dathéen gaan de Calvinisten, die sedert begin 1578 onbeperkt heerschen in Gent, daar de uitoefening van den Roomschen eeredienst verhinderen en de Roomsche kerken plunderen. Echt doopersche minachting voor de Hooge Overheid teekent het verzet. Met geweld worden andere Vlaamsche steden, o.a. Ieperen, calvinistisch, en van Gent afhankelijk gemaakt. De doopersche actie vreet voort. Uitbanning der Papisten en berooving-van-burgerrechten der „af-gondienaars” staan op het politiek program harer drijvers. Het gevolg is een sterke reactie van roomsche zijde in de Waalsche gewesten. Enkele leiders eener ultra-roomsche beweging stellen zich via trouw gebleven edelen in verbinding met Don Juan. Dát is het resultaat van Dathijus ijver voor Christus' Rijk in de Nederlanden! Minstens vijfmaal gaat Marnix, tusschen het begin van het verzet en den zomer van 1580, naar Gent, onder meer met Oranjes' voorstel tot vrije uitoefening van beider godsdiensten, overal, waar honderd gezinnen er om vragen.

Tevergeefs. De tegenstellingen worden er te scherper door. Zoo wordt de politiek, die de Prins en Marnix in „christelijke vrijheid” voeren tegen een tyrannieke overheid belemmerd, door wie hun het naast moeten staan.

Eerst een speelbal van de Gentsche volksmenners, wordt Dathéen tenslotte het slachtoffer van de bedriegerijen van den geestdrijver David Joris en diens „Wonderboek”. Te laat bekeert hij zich, onder tranen, om de eenmaal bloeiende Gereformeerde kerken in Vlaanderen en Brabant nog te redden. Het verlies der Nederlandsche gewesten in het Zuiden is mede een gevolg van zijn kerkelijke politiek, die naar eigen, te laat, inzicht den burgeroorlog voorstaat op grond van niet gezonde Schriftverklaring. — Want niet alleen inzake de godsdienstige tolerantie moet Marnix Dathéen en zijn aanhangers bestrijden. Ook waar het gaat om zijn francophile politiek. En het is weer dezelfde Doopersche lijn, die zich in het verzet der predikanten afteekent.

Echt christelijke vrijheid brengt Marnix tot het inzicht, dat een Staatkundig verbond met een Roomsche vorst niet af te keuren is, en dat, in geval een tyran wordt afgezet, er niet beslist een van Gereformeerde religie voor in de plaats behoort te treden. Ook een Roomsche vorst is acceptabel als soeverein, mits hij religievrijheid garandeert en de rechten en vrijheden van het volk handhaaft. Kan men zulk een soeverein vinden, dan moet die aangenomen worden: dit is de consequentie van het verzet.

De overweging nu, dat geen andere staat zulk een geduchte macht tegenover Spanje kan stellen, als Frankrijk, doet hem niet uitsluitend, maar wel in de allereerste plaats aansluiting zoeken bij die Roomsche macht. Hij bewerkt het huwelijk van Willem van Oranje met Charlotte de

Bourl
voor o
ingespa
soverei
lezen.
Gelijke
schen I
historie
furie
van An
vang a
politiek
haar de
geen ill
bewust
en vij
hij uit
steek
Hier
werpe
na een
geroepe
stad. M
schap.
slecht
moedel
Anjou
ook al
de Prin
de slac
koninge
Duitsch
hulp b
vallen,
over e
de v
diens
geeft h
te spar
matie!
sche e
preek,
diging
verrade
Het Z
voor e
beschul
van zie
strophe
in een l
„De M
hebben
moeyen
den. H
wij ver
handen,
vrede
het kos
't papen
die afz
een yve
selven
soeken
Het e
voorzie
meer, v
Gebou
den po
de gen
rijven
en zijn
de ontr
de kerk
'teruyc
syn”. E
over de
Mauri
er oerb
Philips
Elisabe
rehabili
verzoek
te vert
Kerk.
maar h
de Psal
zamenl
1637 ter
taalpro
aan zijn
lk zijn
Marni
de Gou
zal zie
dan ove
landen,
Woord
in balli
eering
K.

Literatu
J. Wille
A. A. van
A. A. van
W. A. P.
(1939).
F. L. Re
Nederla
J. J. van
dienstige
Tjalma